

ALISHER NAVOIY VA ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR IJODIDAGI O'XSHASHLIKLAR.

Davletova Gulhumor Baxtiyor qizi

*Qoraqolpog'iston Respublikasi Beruniy tumani
39-maktab Ona-tili va adabiyoti 1--toifa o'qituvchisi
Gulxumarruslon@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodidagi o'xshashliklar tahlil qilinadi. Ikkala buyuk siymo ham turkiy adabiyot rivojiga ulkan hissa qo'shgan bo'lib, ularning asarlari lirik she'riyat, davlatparvarlik, tarixiy yondashuv, tabiat tasviri va axloqiy-ma'rifiy g'oyalari bilan uyg'unlik kasb etadi. Maqolada Navoiy va Boburning turkiy til taraqqiyotidagi o'rni, forsiy va turkiy tillarda ijod qilish an'analari, shuningdek, ularning davlat boshqaruvidagi qarashlari va adabiy merosi o'rganiladi. Ushbu tahlil Navoiy va Bobur ijodi o'rtasidagi bog'liqlikni yoritib, ularning o'zbek madaniyati va adabiyotiga qo'shgan hissasini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, turkiy adabiyot, she'riyat, g'azal, tarixiy yondashuv, davlatparvarlik, til taraqqiyoti, forsiy va turkiy tillar, madaniy meros, ma'rifat, axloqiy tarbiya.

O'zbek adabiyotida Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodi alohida o'rin tutadi. Har ikkisi ham nafaqat buyuk shoir, balki davlat arbobi, mutafakkir va o'z davrining yetuk ma'rifatparvarlari sifatida tarixda chuqur iz qoldirgan. Ularning asarlari turkiy adabiyot rivojiga ulkan hissa qo'shib, keyingi avlod adib va olimlari uchun bebaho manba bo'lib xizmat qilmoqda. Navoiy o'z ijodi orqali turkiy tilning badiiy imkoniyatlarini kengaytirib, uni fors adabiyoti bilan teng darajaga olib chiqishga intilgan bo'lsa, Bobur ham bu an'anani davom ettirib, o'z asarlarida turkiy tilning ifoda imkoniyatlarini namoyon etgan. Ularning she'rlari, tarixiy va falsafiy asarlari g'azal janri, davlatparvarlik, ma'naviy-ma'rifiy g'oyalar hamda tabiat tasvirining nozikligi bilan uyg'unlik kasb etadi.

Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur turkiy adabiyotning ikki buyuk siymosi bo'lib, ularning ijodi o'zbek adabiyoti rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Har ikkisi ham nafaqat shoir, balki davlat arbobi, ma'rifatparvar va tarixiy shaxs sifatida ham o'z izini qoldirgan. Ularning ijodida quyidagi o'xshashliklarni ko'rish mumkin:

Turkiy adabiyot va til taraqqiyotiga qo'shgan hissasi

Alisher Navoiy – o'zbek adabiy tilining asoschilaridan biri bo'lib, u turkiy tilning fors tilidan kam emasligini isbotlash maqsadida “Muhokamat ul-lug'atayn” asarini yozgan. Bu asarda turkiy tilning boyligi, ifoda imkoniyatlari keng yoritilib, uning adabiy til sifatidagi mavqei yuksak darajada tasdiqlangan. Zahiriddin Muhammad Bobur ham o'z asarlarida, ayniqsa, “Boburnoma”da o'zbek tilining go'zalligini namoyon etgan. U Navoiy an'alarini davom ettirib, turkiy tilni ijodiy ifoda vositasi sifatida ishlatgan. Boburning she'riyati va tarixiy asarlari Navoiy singari o'zbek tilini keng targ'ib qilgan.

She’riyat va lirika: Ikkala shoir ham o‘z davrining yetuk lirik shoiri bo‘lib, g‘azal janrida katta mahorat bilan ijod qilgan. Alisher Navoiy o‘zining "Xazoyin ul-maoniy" to‘plamida ishqiy, falsafiy, tasavvufiy mavzularda she’rlar yozgan. Uning g‘azallarida nafaqat go‘zallik va muhabbat, balki insoniy fazilatlar, ma’rifat va kamolot haqida chuqur fikrlar bayon etilgan. Bobur esa she’riyatda Navoiy ta’sirida bo‘lib, lirik, ishqiy va falsafiy g‘azallar yaratgan. Uning she’rlari hayot sinovlari, muhabbat va vatan sog‘inchi bilan sug‘orilgan.

Davlatparvarlik va ijtimoiy mas’uliyat: Navoiy o‘z asarlarida davlat arboblari adolatli bo‘lishga, xalq uchun xizmat qilishga chaqirgan. U "Saddi Iskandariy" dostonida ideal hukmdor obrazini yaratib, rahbarlar qanday fazilatlarga ega bo‘lishi kerakligini ko‘rsatgan. Bobur esa o‘zi hukmdor bo‘lganligi sababli, bevosita siyosiy hayotga aralashgan va turli davlatchilik tajribalarini boshdan kechirgan. U o‘zining tarixiy-tahliliy asari "Boburnoma"da siyosiy hayot, adolat va davlat boshqaruvi haqida qimmatli fikrlarni bildirgan.

Fors va turkiy tillarda ijod qilish: Alisher Navoiy va Bobur ikkalasi ham ikki tilda – turkiy va forsiy tillarda ijod qilgan. Navoiy forsiy tilni mukammal bilgan va o‘z devonlarini ham turkiy, ham forsiy tillarda yaratgan. Uning "Lison ut-tayr" va "Mahbub ul-qulub" kabi asarlari forsiy tilida yozilgan. Bobur ham forsiy tilni bilgan va bu tilda she’rlar yozgan. Uning forsiy g‘azallari va tarixiy yozuvlari bor. Bu jihatdan ularning ijodi ko‘p jihatdan o‘xshash bo‘lib, har ikkisi ikki tilning imkoniyatlaridan ijodiy foydalanishgan.

Tabiat tasviridagi noziklik va badiiy mahorat: Alisher Navoiy ham, Bobur ham tabiat tasviriga alohida e’tibor qaratgan. Navoiy tabiat go‘zalligini ramziy ifodalashda kuchli edi. Uning she’rlarida bahor, gul, chaman, qaldirg‘och kabi tabiat manzaralari jonli tasvirlangan. Bobur esa Hindiston, Afg‘oniston va Markaziy Osiyo tabiatini o‘z asarlarida batafsil tasvirlab, "Boburnoma"da o‘sha davrning flora va faunasini yozib qoldirgan. Bu jihatdan Boburning asarlari ilmiy-geografik ahamiyatga ham ega.

Ma’rifat va axloqiy tarbiya: Ikkala shoir ham insoniy fazilatlarni ulug‘lagan. Navoiy o‘zining "Mahbub ul-qulub" asarida turli insoniy fazilatlar, axloqiy qadriyatlar haqida fikr yuritadi. Bobur esa hayotiy tajribalaridan kelib chiqib, insonning komilligi, mehr-muhabbat va do‘stlik haqida ko‘plab fikrlarni o‘z she’riyati va nasriy asarlarida aks ettirgan. Har ikkisi ham adabiyot orqali odamlarni yaxshilikka, halollikka, ilmu ma’rifatga chaqirgan.

Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodi o‘zbek adabiyotining ikki muhim ustuni bo‘lib, ularning merosi bugungi kungacha o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Ularning asarlari nafaqat badiiy jihatdan yuksak, balki ijtimoiy, siyosiy va ma’naviy-ma’rifiy ahamiyatga ham ega.

Har ikkisi ham turkiy tilning adabiy va ilmiy sohada keng qo‘llanilishiga katta e’tibor qaratgan. Navoiy "Muhokamat ul-lug‘atayn" asari orqali turkiy tilning forsiy tilidan kam emasligini ilmiy asoslab bergan bo‘lsa, Bobur o‘zining "Boburnoma" va she’riy devonlari orqali bu tilning imkoniyatlarini amalda isbotlagan. Ikkala ijodkor ham turkiy she’riyatni yuksaltirib, keyingi avlodlarga mustahkam adabiy an’analarni qoldirgan.

Ularning ijodida lirika va falsafa uyg‘unlashgan. G‘azal janrida yozilgan she‘rlari insoniy tuyg‘ularni chuqur tasvirlash bilan birga, hayot falsafasini ham aks ettiradi. Navoiy tasavvufiy va axloqiy mavzularga chuqur kirib borgan bo‘lsa, Bobur o‘zining shaxsiy hayoti va tajribalaridan kelib chiqib, realistik ruhdagi she‘rlar yaratgan.

Davlatparvarlik va siyosiy qarashlar ham ularning ijodiy faoliyatida muhim o‘rin tutadi. Navoiy davlat arbobi sifatida madaniyat va ilm rivojiga homiylik qilgan bo‘lsa, Bobur bevosita siyosiy hayotda ishtirok etib, o‘zining boshqaruvchilik tajribalarini “Boburnoma”da batafsil yozib qoldirgan.

Shuningdek, ularning asarlarida tabiat tasviri alohida o‘rin tutadi. Navoiy tabiatni ramziy va badiiy uslubda tasvirlagan bo‘lsa, Bobur tabiat va geografik muhitni ilmiy asoslangan holda, aniq tafsilotlar bilan ifodalagan.

Umuman olganda, Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Boburning ijodi bir-birini to‘ldirib, turkiy adabiyot rivojiga ulkan hissa qo‘shgan. Ularning asarlari bugungi kunda ham o‘zbek madaniyati va adabiyotining ajralmas qismi bo‘lib qolmoqda. Navoiy boshlagan adabiy an‘analarni Bobur ijodida o‘z davomchisini topgan va keyingi avlod adiblariga ilhom manbai bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu sababli, ushbu ikki buyuk siymoning merosini chuqur o‘rganish va kelajak avlodga yetkazish har birimizning burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maoniy (to‘rt devon). – Toshkent: Fan, 1987.
2. Alisher Navoiy. Muhokamat ul-lug‘atayn. – Toshkent: Sharq, 1992.
3. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 2013.
4. Zahiriddin Muhammad Bobur. Devon. – Toshkent: Fan, 2008.
5. Hodi Zarif. Alisher Navoiy hayoti va ijodi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1979.
6. Fitrat A. Navoiyning adabiy merosi. – Toshkent: Fan, 1968.
7. Vohidov M. Bobur ijodi va tarixiy haqiqat. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2005.
8. Ismatullaev H. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: Universitet, 2012.
9. Karimov A. Navoiy va Bobur: adabiy an‘analarni davomiyligi. – Toshkent: Adabiyot, 2019.
10. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur maqolalari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti, 2005.